

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

TN /. riksåklagaren ang. häktning

(Hovrätten för Västra Sveriges beslut den 8 oktober 2020 i mål B 4433-20)

Riksåklagaren har förelagts att skyndsamt svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens beslut. Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

TN har av Göteborgs tingsrätt mot sitt nekande dömts för grovt narkotikabrott till fängelse i fyra år och sex månader (dom den 31 juli 2020 i mål B 13393-18). Tingsrätten beslutade i domen att TN ska vara kvar i häkte till dess att domen får verkställas.

Som skäl för häktningsbeslutet anförde tingsrätten att TN dömts för brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, att det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas samt att det finns risk för att TN på fri fot undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara).

TN, som överklagat tingsrättens dom med yrkande om att han ska frikännas, begärde att hovrätten skulle försätta honom på fri fot alternativt meddela honom reseförbud med anmälningsskyldighet. Han gjorde gällande att det inte föreligger sannolika skäl för misstanke om grovt narkotikabrott då bevisningen mot honom inte är tillräcklig samt då tingsrätten värderat bevisningen mot honom felaktigt. I vart fall att det inte är proportionerligt att han ska vara häktad i avvaktan på att hovrätten ska pröva hans överklagande, vilket kommer att ske först under nästkommande år.

Åklagaren motsatte sig yrkandet och anförde att det även finns risk för att TN på fri fot fortsätter sin brottsliga verksamhet (s.k. recidivfara).

Hovrätten avslog TN yrkande. Samtliga hovrättens ledamöter (tre juristdomare och två nämndemän) var eniga om att TN är på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott, att det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas samt att det föreligger såväl flykt som recidivfara. Majoriteten ansåg även att det är

proportionerligt att han ska vara häktad i avvaktan på hovrättens prövning. En av hovrättens ledamöter (en juristdomare) var skiljaktig och ansåg att det, trots att det föreligger en beaktansvärd recidivfara, inte är proportionerligt att TN, som varit frihetsberövad sedan den 18 mars 2019, ska vara häktad i avvaktan på hovrättens prövning. Ledamoten ville därför istället meddela TN reseförbud med anmälningsskyldighet.

Överklagandet till Högsta domstolen

TN yrkar att han ska försättas på fri fot eller, i andra hand, att han meddelas reseförbud med anmälningsskyldighet.

Han vidhåller att det inte föreligger sannolika skäl för grovt narkotikabrott. Det föreligger heller inte någon flyktfara eftersom han bor i Sverige och inte har anknytning till något annat land samt att hans överklagande kommer att förfalla om han inte inställer sig vid hovrättens kommande huvudförhandling mot honom. Han bestrider att det föreligger recidivfara, bl.a. eftersom de gärningar han tidigare dömts för ligger långt tillbaka i tiden. Det är heller inte visat att han brukar heroin.

Det kan i vart fall inte anses proportionerligt att han ska vara fortsatt häktad. Han har varit frihetsberövad i målet sedan den 18 mars 2019. Hans överklagande kommer att prövas först nästa år. Hans påstådda del i aktuell brottslighet är mycket begränsad och endast en åtalspunkt rör honom. I princip hela den utredning som rör honom fanns redan vid gripandet och hans påstådda brottslighet hade kunnat avgöras i en separat förhandling. Åklagaren har inte påstått att han haft kännedom om den påstådda organisationen. Han är således inte ens kallad till den allmänna sakframställning som för närvarande äger rum i hovrätten. De antal dagar det tagit att vid tingsrätten hantera hans påstådda brottslighet har varit få, vilket inneburit att han suttit häktad under lång tid i avvaktan på tingsrättens avgörande. Det är inte rimligt att han ska fortsätta vara häktad i väntan på att huvudförhandlingen i hovrätten i de delar som inte rör honom ska bli klara.

För det fall han skulle dömas i enlighet med tingsrättens dom skulle han ha blivit villkorligt frigiven efter tre år. Detta innebär att han nu avtjänat halva den tiden på häktet i Göteborg. Om han hade avtjänat motsvarande tid på anstalt hade han nu haft möjlighet att beviljas permissioner.

Häktet i Göteborg är ett av fem säkerhetshäkten i Sverige. Skillnaden mellan att ha restriktioner och att inte ha det är inte särskilt påtaglig i ett sådant häkte. Denna skillnad har blivit ännu mindre med anledning av de inskränkningar som utbrottet av Covid-19 medfört. Vid bedömningen bör även beaktas att hans far avlidit under tiden han suttit häktad. Han har drabbats mycket hårt av att under denna svåra tid inte ha fått träffa sin familj.

Enligt TNs är det sällan man ser ett tydligare exempel på när ”åtgärden inte uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den

misstänkte eller för något annat motstående intresse” I vart fall är det tillräckligt att han meddelas reseförbud med anmälningsskyldighet.

Som skäl för prövningstillstånd gör TN gällande att Högsta domstolen bör uttala sig i fråga om proportionalitet. Han hänvisar till två refererade avgöranden från hovrätterna där omständigheterna påminner om hans fall, men där domstolarna gjorde andra bedömningar i fråga om proportionaliteten (RH 2013:42 och RH 2018:45). Han anför vidare att Sverige sedan länge har kritiserats för långa häktningstider, bl.a. av FN:s kommitté mot tortyr och av Europarådet. En person som är häktad är att betrakta som oskyldig. Det är då ett oerhört ingripande från statens sida att frihetsberöva någon. Trots att häktningstiderna återkommande och under lång tid fått skarp internationell kritik synes utvecklingen snarare gå i fel riktning, mot längre häktningstider (se t.ex. KOS 2019, Kriminalvård och Statistik). Mot bakgrund av det anförda finns enligt hans uppfattning behov av vägledande avgöranden från Högsta domstolen vad gäller tillämpningen av proportionalitetsprincipen vid prövning av fortsatt häktning.

Grunderna för min inställning

Enligt 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken får den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller mer, häktas om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållanden eller någon annan omständighet finns risk för att han

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara),
2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller
3. fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara).

Om för brottet inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i två år ska, enligt 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken, häktning ske om det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas. Grunden för bestämmelsen är att i sådana fall föreligger som regel flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara.

Enligt proportionalitetsprincipen i 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken får häktning ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång och men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. En proportionalitetsbedömning ska således alltid göras innan beslut fattas om att någon ska vara häktad. Proportionalitetsbedömningen innebär en avvägning mellan olika hänsyn. Rent allmänt betyder det att den tilltänkta åtgärden i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet ska stå i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden (prop. 1988/89:124 s. 26).

Proportionalitetsprincipen ger uttryck för att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet och innebär samtidigt en erinran om att tvångsmedlet får användas endast om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses

genom mindre ingripande åtgärder. Prövningen kan leda till att man väljer ett annat, lindrigare tvångsmedel än det man först hade tänkt sig, men kan också leda till att man avstår från att utnyttja tvångsmedlet (a. prop. s. 27 och 65).

I NJA 2011 s. 518 har Högsta domstolen gjort vissa allmänna uttalanden om proportionalitetsprincipens tillämpning vid häktning. Därvid har Högsta domstolen slagit fast att när fråga om fortsatt häktning uppkommer har det betydelse hur lång tid frihetsberövandet har pågått och hur lång tid behovet av häktning kan förväntas bestå. Ju längre tid frihetsberövandet har varat, desto starkare skäl måste det föreligga för fortsatt häktning. Särskilt vid allvarlig brottslighet kan utredningssvårigheter få betydelse för den bedömningen. Enligt Högsta domstolen ligger i kravet på att en häktning inte får fortgå längre än vad som är nödvändigt att berörda myndigheter eller organ ska med rimlig effektivitet verka för att häktningstiden blir så kort som möjligt. Av betydelse är hur det förfarande som den fortsatta häktningen är beroende av (t.ex. en förundersökning) har fortskridit och kan förväntas fortlöpa. Hänsyn ska tas till det sätt på vilket berörda myndigheter och organ har agerat eller inte har agerat, liksom till om de fortsättningsvis kan förväntas agera med den skyndsamhet som är påkallad med hänsyn till såväl den misstänktes intresse som intresset av att ärendet blir ordentligt utrett och avgörs på ett säkert underlag. Om utredningen i ärendet inte ger stöd för bedömningen att tillräcklig skyndsamhet har iakttagits, utgör det ett skäl mot fortsatt häktning. Den misstänkte ska alltså inte bära bördan av oklarheter i detta hänseende. Högsta domstolen uttalade vidare att ett frihetsberövande om mer än tre år i sig inger tvekan om fortsatt häktning är försvarbar. Denna omständighet samt att det rådde osäkerhet om när ärendet kunde avgöras gjorde att den misstänkte försattes på fri fot, trots att han fortfarande var misstänkt för synnerligen allvarlig brottslighet (bl.a. folkmord och brott mot mänskligheten genom mord och utrotning).

Vid proportionalitetsbedömningen är av betydelse vilka alternativa straffprocessuella tvångsmedel som står till buds i stället för häktning. Enligt 25 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken får i stället för häktning beslutas om reseförbud eller anmälningsskyldighet, om det är tillräckligt. Också för dessa tvångsmedel gäller ett krav på att skälen för åtgärden ska uppväga det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (tredje stycket samma paragraf).

Enligt 25 kap. 2 § första stycket rättegångsbalken får ett reseförbud förenas med anmälningsskyldighet. Reseförbud anses inte vara något alternativ till frihetsberövande i de fall där presumtionsregeln i 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken för häktning vid grova brott är tillämplig (prop. 1980/81:201 s. 31 och 44).

Art. 5 i Europakonventionen avser frihetsberövande i avvaktan på lagföring. Enligt art. 5.1 har var och en rätt till frihet och personlig säkerhet samt får ingen berövas friheten förutom i vissa uppräknade fall och i den ordning som lagen föreskriver. Enligt art. 5.1.a får frihetsberövande ske när någon är

lagligen berövad friheten efter fällande dom av behörig domstol. Enligt art. 5.1.c får frihetsberövande ske när någon är lagligen berövad friheten för att ställas inför rätta som skäligen misstänkt för att ha begått ett brott eller när det skäligen anses nödvändigt att hindra honom från att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta. Enligt art. 5.3 ska den som frihetsberövats vara berättigad till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning får krävas att garantier ställs för att den som friges inställer sig till rättegången.

Europadomstolen har i flera avgöranden framhållit att brottets allvar inte i sig kan motivera långa häktningstider (Jecius mot Litauen, SvJT 2000 s. 849, Ilijkov mot Bulgarien, SvJT 2001 s. 826 samt Rokhlina mot Ryssland, SvJT 2005 s. 937; även Danelius, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis, femte uppl. s. 141).

Vidare har Europadomstolen i avgörandet Rossi mot Frankrike prövat frågan om häktningstid. Rossi hade varit frihetsberövad i cirka fyra års tid misstänkt för inblandning i elva bankrån. Europadomstolen konstaterade att utredningen hade varit mycket omfattande och att det funnits en risk för att Rossi skulle försöka påverka vittnen. Hans brottsregister visade att han var en farlig person, och det hade funnits risk för fortsatt brottslighet och flyktfara. Ingenting tydde på att myndigheterna hade varit överksamma under någon del av häktningstiden. Under dessa omständigheter fann Europadomstolen att häktningstiden inte varit så lång att ett brott mot art. 5.3 Europakonventionen förelåg (SvJT 2013 s. 185).

Min bedömning

Det föreligger sannolika skäl för grovt narkotikabrott

TN har av tingsrätten dömts för grovt narkotikabrott. Enligt min uppfattning är bevisningen till stöd för åtalet och tingsrättens fällande dom mycket övertygande. Såvitt jag kan se har det heller inte efter tingsrättens dom förekommit något som kan anses ha försvagat bevisläget mot TN. Enligt min uppfattning är det uppenbart att han är på sannolika skäl misstänkt för grovt narkotikabrott, för vilket det inte är föreskrivet lägre straff än fängelse i två år.

Häktning ska således ske om det inte är uppenbart att skäl för häktning saknas.

Det föreligger flykt- och recidivfara

Med flyktfara avses att det föreligger en risk för att den misstänkte avviker eller på annat sätt undandrar sig lagföring eller straff. Frihetsberövande på grund av flyktfara syftar såväl till att säkra bevisning genom att personen är tillgänglig som till att säkra lagföring och verkställighet. Flyktfaran är den särskilda häktningsgrund där sambandet mellan brottets svårhet och riskbedömningen är tydligast. Risken för en kännbar påföljd, framför allt ett långt fängelsestraff, ökar som regel risken för flykt (Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, fjärde uppl., s. 198 f.).

Huruvida det föreligger flyktfara måste givetvis avgöras med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Risken att den misstänkte avviker måste vara konkret. Den som har svag förankring i svenska samhället anses normalt vara mer flyktbenägen eftersom incitamenten att stanna kvar är låga. Flyktfaran anses emellertid lägre om den misstänkte har arbete, familj, bostad och starka ekonomiska skäl att stanna kvar i landet. Risken för flykt avser dock inte bara att någon lämnar landet, utan även att han eller hon försvinner från orten. Risken för att den misstänkte, utan att lämna orten, ”går under jorden” utgör också en form av flyktfara (Lindberg, a. st).

Jag instämmer i domstolarnas bedömningar angående flyktfaran. Det särskilda häktningsskäl som enligt min uppfattning väger tyngst är dock den starka och mycket påtagliga recidivfaran.

TN förekommer under 22 avsnitt i belastningsregistret, främst avseende narkotikarelaterad brottslighet. Han har genom den nu överklagade domen dömts för att, till viss del för eget bruk men framförallt i överlåtelsesyfte, ha hanterat en större mängd heroin. Tingsrätten har vidare gjort bedömningen att han haft insikt i att den narkotika som han hanterade smugglades in i landet genom organiserad verksamhet. TN har enligt bl.a. egen uppgift (se tingsrättens aktbilaga 720) ett långvarigt och pågående missbruk av alkohol och narkotika, bl.a. heroin. Han har uppburit försörjningsstöd och även fått ekonomiskt stöd av sin mor, men saknar i övrigt legala inkomster. Det är således uppenbart att han, innan han frihetsberövades, finansierade bl.a. sitt eget missbruk genom narkotikaförsäljning. Mot denna bakgrund är det min bestämda uppfattning att det föreligger en stark och mycket påtaglig risk för att TN på fri fot kommer att fortsätta sin brottsliga verksamhet.

Det är mot denna bakgrund heller inte tillräckligt att han meddelas reseförbud med anmälningsskyldighet.

Det är proportionerligt att TN är kvar i häkte

Det är riktigt att TN varit berövad friheten såsom anhållen och häktad sedan den 18 mars 2019. Målet i hovrätten är mycket omfattande och rör ett flertal tilltalade, varför prövningen av TNs överklagande preliminärt kommer att ske först under februari månad 2021. Jag kan inte se att hovrättens planering innebär att prövningen av målet mot TN försenas i onödan.

Vid den proportionalitetsbedömning som ska göras måste längden av det fängelsestraff och allvarligheten av den brottslighet TN dömts för samt den mycket påtagliga recidivfaran vägas in. Vidare bör beaktas att TN, under tiden den 21 mars – den 2 juli 2019, samtidigt som han varit häktad i detta mål även avtjänat ett straff han tidigare dömts för. Vidare måste vägas in att tingsrätten, som ansåg att straffvärdet av TNs gärningar uppgick till fängelse i fem år, vid straffmätningen beaktat den tid han varit frihetsberövad under tingsrättens handläggning på så sätt att straffet satts ner med sex månader (se tingsrättens

dom s. 341-342). En sådan påtaglig straffnedsättning måste anses utgöra en beaktansvärd kompensation, inte minst då TN alltsedan åklagarens beslut den 16 april 2019 inte har varit underkastad restriktioner (jfr NJA 2015 s. 769).

Mot bakgrund av ovanstående måste enligt min uppfattning det mycket stora samhällsintresset av att TN är fortsatt häktad i avvaktan på hovrättens prövning anses uppväga det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för honom eller för något annat motstående intresse.

TNs överklagande ska därför avslås.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Högsta domstolen har i NJA 2011 s. 518 gett vissa allmänna riktlinjer för bedömningen av proportionalitetsprincipens tillämpning vid häktning som pågått under en mycket lång tid. (Se även NJA 2015 s. 261.)

De omständigheter som i enskilda fall har betydelse för den avvägning som ska göras mellan olika hänsyn kan vara av mycket varierande slag. Utrymmet för ytterligare riktlinjer när det gäller frågan om proportionalitet vid långa häktningstider, utöver dem som framkommit genom NJA 2011 s. 518 och NJA 2015 s. 261, synes därför begränsat. Eftersom prövningen av en häktningsfråga utifrån proportionalitetsprincipen i det enskilda fallet är avhängig ett stort antal omständigheter av mycket varierande slag, finns också en risk att en prövning av Högsta domstolen i ett sådant fall skulle utmynna i ett avgörande med begränsad betydelse utanför det aktuella målet.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Petra Lundh

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum

Rättschefen

Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (AM-12224-18)

Kammaråklagarna Anna Svedin och Karolina Lindekrantz